

การจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ

Educational Management Following Buddhist Psychology

in Buddhist Oriented School

สมชาย บุญสุน

Somchai Boonsun

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ph.D. student in Buddhist Psychology, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

sboon3969@gmail.com

Received : January 4, 2019

Revised : April 24, 2019

Accepted : April 25, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ พระราชทาน ๒) เพื่อวิเคราะห์หลักจิตวิทยาและหลักพุทธธรรมที่ใช้จัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ พระราชทาน และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยนี้ออกแบบการวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการศึกษาภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้บริหารและครูโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน ๘ โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แนวคำถามในการสัมภาษณ์และวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูลโดยใช้วิธีการบรรยายแบบพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ๑) กระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน มี ๔ ขั้นตอนคือ ขั้นที่ ๑ ด้านกายภาพมีพระพุทธรูป บรรยากาศรมรีน สะอาด สงบ ปลอดภัยด้านกิจกรรม พื้นฐานของวิถีชีวิตประกอบด้วยรักษาศีล ๕ ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม ขั้นที่ ๒ ด้านการเรียนการสอน มีการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาสู่การจัดการเรียนการสอน ขั้นที่ ๓ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ มีการเรียนการสอนอย่างกัลยาณมิตร และขั้นที่ ๔ ด้านการบริหาร คือการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และชุมชนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ๒) หลักจิตวิทยาและหลักพุทธธรรมที่ใช้จัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน คือ หลักที่ใช้ในการพัฒนาตนเอง คือ (๑) ด้านจิตใจ (๒) ด้านร่างกาย (๓) ด้านอารมณ์ (๔) ด้านสติปัญญา (๕) ด้านสังคม (๖) ด้านความรู้ และ (๗) การพัฒนาตนเองสู่ความต้องการของตลาดแรงงาน และ ๓) รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธคือการจัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาภายใต้การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชนอย่างเป็น

กัลยาณมิตรโดยมีไตรสิกขาเป็นกระบวนการผ่านบ้าน วัด โรงเรียน และนำมาบูรณาการเพื่อนำไปสู่การที่เด็กเป็นคนดี เป็นคนเก่งและมีความสุข

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา, พุทธจิตวิทยา, โรงเรียนวิถีพุทธ

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the process of educational management of Buddhist Oriented School; 2) to analyze the principles of Buddhism and psychology in educational management in Buddhist Oriented School; and 3) to propose the educational management model according to Buddhist psychology in Buddhist schools. Qualitative research with in-depth interview and field study was used. Key informants were principals and teachers from 8 Buddhist oriented schools. Research tool was interview guideline and data were analyzed and summarized using descriptive method. Results showed that: 1) The study of the process of educational management of Buddhist oriented school can be found in 4 steps which were the first step of physical aspect that has a Buddha image, the atmosphere is shady, clean, peaceful, free of devils, in the basic activities of the way of life, consisting of preserving the five precepts with smiling and paying respect. The second step was teaching and learning aspect that integrated Buddhism principles into teaching and learning. The third step was the aspect of atmosphere and interaction. The fourth step was administration aspect which showed the participation of parents and community. 2) Psychological principles and Buddhist principles in Buddhist oriented schools were related to self-development, namely (1) psychological aspect, (2) physical aspect, (3) emotional aspect, (4) Intellectual aspect, (5) Social aspect, (6) Knowledge aspect and (7) Self-development to the needs of the labor market. 3) Educational management model according to Buddhist psychology in Buddhist oriented schools was based on Buddhist principles under the participation of parents. The community was friendly and has shown the Threefold Learning through the house, temple, school, and integration to lead the children to be good and happy people.

Keywords: Educational Management, Buddhist Psychology, Buddhist Oriented School

บทนำ

โรงเรียนถือว่า มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศเพราะเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาคำรู้ และปลูกฝังค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อต่างๆ แก่เด็กนักเรียนและเยาวชน โดยครูมีภาระหน้าที่ในการสอน ตามหลักสูตรของโรงเรียน หรือกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้ โดยเน้นทางด้านพุทธศึกษา เป็นการ ให้ความรู้ในเนื้อหาวิชาต่างๆ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะการงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ^๑ ในอดีตอันยาวนานของการศึกษาไทย รากฐานจากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอนกุลบุตรธิดาและผู้ใหญ่ ทั้งหลายแต่อาจไม่เป็นระบบของการศึกษาบังคับอย่างในปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับ แก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็ได้มีได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลก นิยม โดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มเห็นห่างจาก ชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในความล้ำค่าของพุทธธรรม จากการที่เป็น ฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีตด้วยคุณค่าอันอนันต์ของ องค์ความรู้ในพุทธธรรม และระบบไตรสิกขา ที่ชัดเจนในการศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย

ประเทศไทยได้พยายามพัฒนาคุณภาพการศึกษามาโดยตลอด จากรายงานความสามารถในการ แข่งขันของประเทศเปรียบเทียบกับสังคมโลก ๔๔ ประเทศ ตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔ พบว่า ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ประเทศไทยได้ถูกจัดไว้อันดับที่ ๓๑ ปี พ.ศ.๒๕๔๑ ได้อันดับที่ ๔๑ ปี พ.ศ.๒๕๔๒ ได้อันดับที่ ๓๖ ปี พ.ศ.๒๕๔๓ ได้อันดับที่ ๓๕ และปี พ.ศ.๒๕๔๔ ได้อันดับที่ ๓๘ โดยเห็นว่าประเทศไทยอยู่ในกลุ่ม ๑๐ ประเทศสุดท้ายเกือบทุกปี^๒ นอกจากนี้สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท) ได้ศึกษาความสามารถในด้านการคิดวิเคราะห์ของเด็กไทยเกี่ยวกับการทำข้อสอบคณิตศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ของสมาคมนานาชาติ เพื่อการประเมินผลทางการศึกษาพบว่า เด็กไทยทำคะแนนได้ดีสำหรับ ข้อสอบแบบเลือกตอบ ที่ใช้ทักษะพื้นฐานเช่น การบวก ลบ คูณ หาร หรือข้อสอบที่ใช้ในความจำแต่ไม่ สามารถทำที่เป็นโจทย์ปัญหาที่ต้องคิดวิเคราะห์ และการเรียบเรียงความคิดออกมาเป็นคำพูด ในขณะที่ ความสามารถดังกล่าว เป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนอกจากรายงานผลสัมฤทธิ์ ทางวิชาการของเด็กไทยอยู่ในระดับต่ำแล้ว ทางด้านจริยธรรม คุณธรรม และความปลอดภัยของร่างกาย และจิตใจก็อยู่ในสภาวะเสี่ยง เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างของปัญหายาเสพติดระบาดในสถานศึกษา การถูก ทำร้ายร่างกายของเด็ก ปัญหาอาชญากรรมที่เด็กเป็นผู้ก่อขึ้น จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าคุณภาพทาง การศึกษาของประเทศไทยมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์), หน้า ๑๓.

^๒ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ความสามารถในการแข่งขันทางการศึกษาของประเทศ, ๒๕๔๔** (อัสสัมชัญ).

โรงเรียนวิถีพุทธจึงถือเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคมและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข กระทรวงศึกษาธิการจึงได้นำความเห็นของที่ประชุมมาหารือต่ออีกหลายครั้ง อีกทั้ง ดร.สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการและคณะได้ไปกราบขอคำแนะนำเรื่องการจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธจากพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๑-๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ นอกจากนั้นยังมีข้าราชการระดับสูง ได้ไปกราบขอคำแนะนำเรื่องเดียวกันจากพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งนิมนต์ท่านมาให้ข้อคิดในการระดมความคิดครั้งแรก ในวันที่ ๒๖ -๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๖ เป็นการประชุมหารือเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธเป็นครั้งแรก มีพระภิกษุและฆราวาส ผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมประชุมประมาณ ๕๐ รูป/คน ได้ข้อสรุปเบื้องต้นถึงหลักสำคัญของการจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ และในวันที่ ๑ - ๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๖ เป็นการประชุมหารือครั้งที่ ๒ มีพระภิกษุและฆราวาสรวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมกำหนดแนวการดำเนินการต่อจากหลักการที่ได้ข้อสรุปไปแล้วประมาณ ๕๐ รูป/คน จากการประชุมใหญ่ ๒ ครั้ง ทำให้ได้กรอบความคิดแบบโรงเรียนวิถีพุทธ และแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธทางกระทรวงศึกษาธิการ จึงมีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์กับระบบการเรียนการสอนกับสถานศึกษาปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้คุณสมบัติของการเป็นคนดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง^๓ ตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ที่กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข^๔ การปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นไทยให้กับเยาวชนและประชาชนในชาติ รัฐต้องให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่นๆ ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต ในทำนองเดียวกับความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๖^๕ ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา

^๓ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, กรอบวิสัยทัศน์และทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๙ ตามมติคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๓, หน้า ๑๓๒.

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^๕ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์เดอะบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและคุณธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”^๖ ซึ่งให้เห็นว่า วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา คือ ต้องพัฒนาคุณภาพคนไทยให้ดีขึ้น มีคุณภาพด้านวิชาการ และด้านคุณธรรมจริยธรรมมีจิตสำนึกสาธารณะที่ดี นอกจากนี้ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา^๗ ได้กำหนดมาตรฐานเพื่อการประเมินภายนอกของสถานศึกษาในด้านผู้เรียน คือ นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ โดยสถานศึกษาจะพัฒนาไปสู่มาตรฐานคุณภาพ การศึกษาได้มากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับการบริหารการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ และระบบของการ บริหารจะมีประสิทธิภาพไปสู่มาตรฐานที่ดีได้ต้องอาศัยบุคลากรในการขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมาย บุคลากรภายในหน่วยงานจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบการบริหารการจัดการศึกษา หน่วยงาน ด้านการจัดการศึกษาในสังคมไทยได้พยายามพัฒนาการบริหารงานอย่างต่อเนื่อง โดยการนำหลักการ หรือทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษามาปรับประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน เนื่องจากพระพุทธศาสนามีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่นักบริหารการศึกษามักจะนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการ บริหารงาน เราจึงเห็นหน่วยงานทางการศึกษาหลายแห่งได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ ในการบริหารงาน เช่น (นิตย สัมมาพันธ์) ได้กล่าวถึง “การบริหารเชิงพุทธ” ว่า นักบริหารทุกประเภท ตั้งแต่ระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ระดับองค์กร ระดับหน่วยงาน หมู่คณะ ครอบครัว ตลอดจน ตนเอง ควรมีวินัย และควรก่อให้เกิดวินัยในหมู่คณะที่ตนรับผิดชอบในฐานะผู้นำด้วย ในทาง พระพุทธศาสนา วินัยสำหรับฆราวาสคือ ศีล ๕ ซึ่งการรักษาศีล จะได้ผลดีเมื่อมีเบญจธรรมประกอบ หนุนหลังศีลเอาไว้เป็นคู่ ๆ เช่น ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ได้งายถ้ามีใจเมตตากรุณา เป็นต้น”^๘

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทย ได้รับการหล่อหลอมมาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่วัยแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทยจนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธคือวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่จนมีความ เป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ^๙ พุทธธรรมเป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจ ธรรมชาติ ชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือการกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิต พุทธธรรมมีกรอบ การพัฒนาหลัก เป็นระบบการศึกษา ๓ ประการเรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญา

^๖ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์เดอะบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^๗ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ การศึกษา, สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, คู่มือการประกอบ วิชาชีพ ทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

^๘ นิตย สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๔.

^๙ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่ง สินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๗.

ศึกษาที่เรียกสั้นๆว่า ศิล สมาธิ ปัญญา^{๑๐} เพราะฉะนั้น การที่ได้มีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นมานั้น ถือเป็นโอกาสอันดีที่จะทำการศึกษาและพัฒนาเพื่อให้เกิดการดำเนินการเป็นวงกว้าง และเพิ่มจำนวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหาร และครูผู้สอน ทั้งในเรื่องความรู้ เจตคติที่ดี และความพร้อมที่จะดำเนินงานตามวิถีพุทธ และพัฒนาบุคลากร และคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนรวมถึงการก่อเกล็ดสัมพันธ์โรงเรียนและชุมชน ซึ่งแนวทางดำเนินงานควรอยู่บนพื้นฐานกรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ตามหลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศิล สมาธิ และปัญญา ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เพื่อนำผลที่ได้ อันเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ ไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามแนววิถีพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน ในโรงเรียนและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน
๒. เพื่อวิเคราะห์หลักจิตวิทยาและหลักพุทธธรรมที่ใช้จัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ

การออกแบบการวิจัย

ออกแบบการวิจัยเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑ ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยมีเครื่องมือคือ แบบสัมภาษณ์โดยมีวิธีการ ดังนี้

ก. วิธีการศึกษา

ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานผู้วิจัย จะใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำรา วารสาร บทความ และเว็บไซต์ที่น่าเชื่อถือได้

ข. การศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *สู่การศึกษาแนวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๖.

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๘ จำนวน ๑๓ คนจากจำนวน ๘ โรงเรียน

ค. วิธีการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง

ระยะที่ ๒ วิเคราะห์หลักจิตวิทยาและหลักพุทธธรรมที่ใช้จัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

ระยะที่ ๓ นำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ

สรุปผลการวิจัย

การจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

ด้านกายภาพประกอบด้วยป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ มีพระพุทธรูปบริเวณโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธรูปศาสนสุภาสิต วาเทธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธรูปศาสนา หรือลานธรรม จัดทำขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา ไม่มีสิ่งเสียดสี เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%

ด้านกิจกรรมพื้นฐานของวิถีชีวิต คือรักษาศีล ๕ ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม ก่อนรับประทานอาหาร มีการพิจารณาอาหาร ประหยัด ออม ถนอมใช้เงิน และสิ่งของ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่ส่งยากร ใส่เสื้อสีขาวทุกคน ปัจจุบันบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธได้ใส่เสื้อสีขาวในวันพระหรือใส่เสื้อสีขาวสัปดาห์ละหนึ่งวัน เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่ชาวพุทธควรร่วมกันเว้นจากความชั่ว ทำความดี ทำจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ กิจกรรมสวดมนต์จัดให้มีกิจกรรมสวดมนต์ประจำสัปดาห์

ด้านการเรียนการสอนคือบริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้าและบ้าย บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ๑ ครั้ง

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์คือไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน ไม่ดูดำนักเรียนให้การอบรม สั่งสอนอย่างเป็นกัลยาณมิตร ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี ครู ผู้บริหาร และนักเรียนสวดได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย บริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุมทุกครั้ง มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการบริหารจัดการคือสถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดย

ลักษณะต่างๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนา ผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของ สถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษา จะมีจุดเน้นประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน (การจัดกระบวนการเรียนรู้) บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันภาพรวม บางสถานศึกษาอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา ก็เป็นไปได้

๒. วิเคราะห์หลักจิตวิทยาและหลักพุทธธรรมที่ใช้จัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

สังเคราะห์หลักพุทธธรรมและจิตวิทยาในการจัดการศึกษาในระดับโรงเรียนวิถีพุทธ คือ ด้านปัจจัย จูงใจประกอบด้วยความต้องการพัฒนาตนเอง คือ

๑) การพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาสภาพของจิตที่มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม มองโลกในแง่ดี เชิงสร้างสรรค์

๒) การพัฒนาด้านร่างกาย หมายถึง การพัฒนารูปร่างหน้าตา กริยาท่าทาง การแสดงออก น้ำเสียง วาจา การสื่อความหมายรวมถึงสุขภาพอนามัย และการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ รูปร่างและผิวพรรณ

๓) การพัฒนาด้านอารมณ์ หมายถึง การพัฒนาความสามารถในการควบคุมความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออก ควบคุมอารมณ์ที่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

๔) การพัฒนาด้านสติปัญญา และความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง การพัฒนาความรอบรู้ ความฉลาด ไหวพริบ ปฏิภาณ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ ความสามารถในการแสวงหาความรู้ และฝึกทักษะใหม่ๆ เรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิตที่ดี

๕) การพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การพัฒนาปฏิบัติตน ทำที่ต่อสิ่งแวดล้อม ประพฤติตนตาม ปทัณฐานทางสังคม

๖) การพัฒนาด้านความรู้ ความสามารถ หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

๗) การพัฒนาตนเองสู่ความต้องการของตลาดแรงงาน หมายถึง การพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญทางอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

การยอมรับนับถือคือการยกย่องให้เกียรติเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียน เพราะการยอมรับนับถือยกย่องให้เกียรติด้วยความสามารถ มีความสุขบนความสำเร็จของตนเองมีความภาคภูมิใจ มีความกล้ากล้าในการใช้ความรู้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อพระพุทธศาสนา ความก้าวหน้า มั่นคงคือปัจจัยที่ทำให้คนเกิดความพึงพอใจในการเรียนหรือการทำงานคือมีความมั่นคง และความก้าวหน้า

ในการเรียนและการทำงาน คนจะแน่ใจได้ว่าสามารถก้าวหน้าและบรรลุจุดหมายในชีวิตได้สำเร็จ ก็จะทำให้เกิดความสุข ความพึงพอใจในการทำงาน และการดำเนินชีวิตไม่ต้องวิตกกังวลว่าอนาคตจะเป็นเช่นไร ความมั่นคงและความก้าวหน้าในการทำงานนี้ เป็นการพิจารณาในเรื่องความมากน้อยของความคาดหวังของคน ด้านปัจจัยค้ำจุนคือนโยบายและการบริหารจัดการศึกษา ความสัมพันธ์กับชุมชน ด้านสวัสดิการ การส่งเสริมการศึกษา การจัดสรรงบประมาณในการจัดการศึกษา สื่อวัสดุ-อุปกรณ์ การเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล

๓. รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถิพุทธ

จากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอนนั้นต้องเป็นกัลยาณมิตรระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ผ่านการบริหารคน เงิน อุปกรณ์ การจัดการอย่างเป็นกัลยาณมิตร โดยมีวิธีการสอน ๕ ขั้นคือ ขั้นนำ ขั้นกิจกรรม ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย ขั้นสรุปและนำหลักการไปประยุกต์ใช้ และขั้นประเมินผล และวัดประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้โดยมีห้องเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้คือสะอาดถูกสุขลักษณะน่าอยู่ สีสันน่าดูและเหมาะสมสบายตา บรรยากาศปลอดโปร่ง อากาศถ่ายเทได้ดี บรรยากาศความเป็นอิสระของการเรียน การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นระเบียบเรียบร้อย

อภิปรายผล

ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน คือ ด้านปัจจัยจูงใจประกอบด้วยความต้องการพัฒนาตนเอง คือ

๑) การพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาสภาพของจิตที่มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมมองโลกในแง่ดี เชิงสร้างสรรค์

๒) การพัฒนาด้านร่างกาย หมายถึง การพัฒนารูปร่างหน้าตา กริยาท่าทาง การแสดงออก น้ำเสียง วาจา การสื่อความหมายรวมถึงสุขภาพอนามัย และการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ รูปร่างและผิวพรรณ

๓) การพัฒนาด้านอารมณ์ หมายถึง การพัฒนาความสามารถในการควบคุมความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออก ควบคุมอารมณ์ที่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

๔) การพัฒนาด้านสติปัญญา และความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความฉลาด ไหวพริบ ปฏิภาณ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ ความสามารถในการแสวงหาความรู้ และฝึกทักษะใหม่ๆ เรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิตที่ดี

๕) การพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การพัฒนาปฏิบัติตน ทำที่ต่อสิ่งแวดล้อม ประพฤติตนตามปทัฏฐานทางสังคม

๖) การพัฒนาด้านความรู้ ความสามารถ หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

๗) การพัฒนาตนเองสู่ความต้องการของตลาดแรงงาน หมายถึง การพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญทางอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

การยอมรับนับถือคือการยกย่องให้เกียรติเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียน เพราะการยอมรับนับถือยกย่องให้เกียรติด้วยความสามารถ มีความสุขบนความสำเร็จของตนเองมีความภาคภูมิใจ มีความกล้ากล้าในการใช้ความรู้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อพระพุทธศาสนา

ความก้าวหน้ามั่นคงคือปัจจัยที่ทำให้คนเกิดความพึงพอใจในการเรียนหรือการทำงานคือมีความมั่นคง และความก้าวหน้าในการเรียนและการทำงาน คนจะแน่ใจได้ว่าสามารถก้าวหน้าและบรรลุจุดมุ่งหมายในชีวิตได้สำเร็จ ก็จะทำให้เกิดความสุข ความพึงพอใจในการทำงาน และการดำเนินชีวิตไม่ต้องวิตกกังวลว่าอนาคตจะเป็นเช่นไร ความมั่นคงและความก้าวหน้าในการทำงานนี้ เป็นการพิจารณาในเรื่องความมากน้อยของความคาดหวังของคน ด้านปัจจัยค้ำจุนคือนโยบายและการบริหารจัดการศึกษา ความสัมพันธ์กับชุมชน ด้านสวัสดิการการส่งเสริมการศึกษา การจัดสรรงบประมาณในการจัดการศึกษา สื่อวัสดุ-อุปกรณ์ การเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล สอดคล้องกับทวิศักดิ์ ทองทิพย์^{๑๑} ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์พบว่าแนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านสถานศึกษา จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมให้เป็นไปตามหลักของศีลผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตร จัดกิจกรรมพัฒนาด้านสมรรถภาพจิต คุณภาพจิต สุขภาพจิต จัดกิจกรรมพัฒนาปัญญาของบุคลากรและนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ด้านชุมชน สถานศึกษาและสถาบันในชุมชน ร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน อนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชนและยังสอดคล้องกับสวัสดี เพชรบูรณ์^{๑๒} การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสังเวช สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานครเขต ๑ คือ

^{๑๑} ทวิศักดิ์ ทองทิพย์ , “การบริหารการศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๑๒} สวัสดิ์ เพชรบูรณ์, “การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสังเวช สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานครเขต ๑”. *วารสาร มทร. อีสาน (RMUTI Journal)*. Vol.1, No 1 (2008): มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๑.

- ๑) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและบรรยากาศโรงเรียน
- ๒) การพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนวิถีพุทธและกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่ต้องการปลูกฝังพัฒนาให้เกิดแก่ผู้เรียนด้วยการสอดแทรกหรือบูรณาการพุทธธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์
- ๓) หลังการใช้รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนส่วนมากปฏิบัติได้ตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนด
- ๔) ความพึงพอใจของนักเรียนภายหลังการเรียนตามรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอยู่ในระดับมากขึ้นไป
- ๕) ครูอาสาสมัครร่วมโครงการการวิจัยพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเห็นว่าหลังการใช้รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนสามารถนำหลักพุทธธรรม มาใช้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตนได้ตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์

การจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีประกอบด้วย ป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ มีพระพุทธรูปบริเวณโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธรูปสาสนสุภาสิต วาเชธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธรูปศาสนา หรือ ลานธรรม จัดทำขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ไม่มีสิ่งเสียดสี เหล้า บุหรี่ ๑๐๐% รักษาศีล ๕ ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม ก่อนรับประทานอาหารมีการพิจารณาอาหาร ประหยัด ออม ถนอมใช้เงิน และสิ่งของ มีนิสัยใฝ่รู้สู้สิ่งยาก ใส่เสื้อสีขาวทุกคน ปัจจุบันบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ ได้ใส่เสื้อสีขาวในวันพระหรือใส่เสื้อสีขาวสัปดาห์ละหนึ่งวัน เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่ชาวพุทธ ควรร่วมกันเว้นจากความชั่ว ทำความดี ทำจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ กิจกรรมสวดมนต์ จัดให้มีกิจกรรมสวดมนต์ประจำสัปดาห์ บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้าและบ้าย บูรณาการ วิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ๑ ครั้ง ไม่มีอาหารขยะ ขยายในโรงเรียน ไม่ดูดำนักเรียนให้การอบรมสั่งสอนอย่างเป็นกัลยาณมิตร ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธง ทุกวัน โสมรุมเพื่อสะท้อนความรู้สึก ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนสอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย บริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุมทุกครั้ง มีพระมาสอน อย่างสม่ำเสมอ โดยร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนสร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญา เข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่างๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็น ตัวอย่างในการพัฒนา ผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียด

วิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาสอดคล้องกับเชิงอุปถัมภ์^{๑๓} แนวทางการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต ๒ พบว่า บ้าน วัด โรงเรียนต้องรู้ร่วมกันจึงจะพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้ จัดประชุมชี้แจง ให้การอบรม ศึกษาดูงาน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ จัดทำแผนบูรณาการวิถีพุทธเข้าไว้ในทุกกลุ่มสาระวิชาครูต้องกำหนดเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันมาเป็นกรณีตัวอย่าง มีการวางแผนกำหนดกิจกรรมเป็นข้อตกลงร่วมกัน ติดตาม กำกับ รายงาน ผลอยู่ตลอด และควบคุมพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานกิจกรรมต่างๆ ครูผู้รับผิดชอบต้องสอนครูพระกรณีไม่มาหรือจัดหาครูพระรูปอื่นมาสอนแทน ผู้บริหารต้องวางแผนร่วมกันว่าจะไปวัดไหนวันไหนจัดทำเป็นปฏิทินให้ชัดเจน สรุปผลในแต่ละวัน มีปัญหาอะไรอย่างไร มีใบงาน และจัดประชุมชี้แจงสร้างความตระหนัก วางกฎ ระเบียบ จัดอบรมปลูกฝังนักเรียนสม่ำเสมอเป็นประจำให้รักโรงเรียนเหมือนบ้าน อนุรักษ์วัฒนธรรม^{๑๔} ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑ พบว่า

- ๑) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียนตามแนวทางวิถีพุทธ
 - ๒) วางแผนพัฒนาบุคลากรโครงการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร
 - ๓) พัฒนาศักยภาพให้เข้าใจหลักแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธตลอดจนการปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน
 - ๔) ให้การยกย่อง ชมเชย แก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างที่ดี
 - ๕) จัดฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- และสอดคล้องกับชัยสิทธิ ตนเจริญสุข^{๑๕} ได้ทำวิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการโรงเรียนวิถีพุทธ การบริหารงานวิชาการ โรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก ๙ ด้าน ระดับปานกลาง ๓ ด้าน ซึ่งด้านการนิเทศการศึกษา และการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก

^{๑๓} เชวง อุปถัมภ์, “แนวทางการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต ๒”, สังกัด: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (The Jolden Tedk: HUanity and social Science). Vol.20, No.2, ๒๕๕๗, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.tci-thaijo.orQ2/tqQt/Q view/๒๑๕๐๓ \[๒๕ เมษายน ๒๕๖๐\]](http://www.tci-thaijo.orQ2/tqQt/Q view/๒๑๕๐๓ [๒๕ เมษายน ๒๕๖๐]).

^{๑๔} อนุรักษ์ อรุณพานิช, การศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต ๑, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร), ๒๕๕๘.

^{๑๕} ชัยสิทธิ ตนเจริญสุข, “การบริหารงานวิชาการโรงเรียนวิถีพุทธ”, การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

แนวทางการพัฒนาด้านการสถานศึกษา คือให้มีการจัดระบบนิเทศภายในสถานศึกษา โดยเน้นการนิเทศที่ร่วมมือช่วยเหลือกันแบบกัลยาณมิตร ควรปรึกษาผู้เกี่ยวข้อง บ้าน วัด ชุมชนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสบการณ์การจัดระบบนิเทศภายในสถานศึกษาอื่น หรือเครือข่ายการนิเทศ

รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถิพุทธ จากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอนนั้นต้องเป็นกัลยาณมิตรระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ผ่านการบริหารคนเงิน อุปกรณ์ การจัดการอย่างเป็นกัลยาณมิตร โดยมีวิธีการสอน ๕ ขั้นคือ ขั้นนำ ขั้นกิจกรรม ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย ขั้นสรุปและนำหลักการไปประยุกต์ใช้ และขั้นประเมินผล และวัดประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้โดยมีห้องเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้คือสะอาดถูกสุขลักษณะน่าอยู่ สีสันน่าดูและเหมาะสมสบายตา บรรยากาศปลอดโปร่ง อากาศถ่ายเทได้ดี บรรยากาศความเป็นอิสระของการเรียน การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นระเบียบเรียบร้อยสอดคล้องกับบัญญัติ อรุณพานิข^{๑๖} ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑ พบว่า

๑) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียนตามแนวทางวิถิพุทธ

๒) วางแผนพัฒนาบุคลากรโครงการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร

๓) พัฒนาบุคลากรให้เข้าใจหลักแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธตลอดจนการปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน

๔) ให้การยกย่อง ชมเชย แก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างที่ดี

๕) จัดฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

และสอดคล้องกับชัยสิทธิ ตนเจริญสุข^{๑๗} ได้ทำวิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการโรงเรียนวิถิพุทธ การบริหารงานวิชาการ โรงเรียนวิถิพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก ๙ ด้าน ระดับปานกลาง ๓ ด้าน ซึ่งด้านการนิเทศการศึกษา และการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก แนวทางการพัฒนาด้านการสถานศึกษา คือให้มีการจัดระบบนิเทศภายในสถานศึกษา โดยเน้นการนิเทศที่ร่วมมือช่วยเหลือกันแบบกัลยาณมิตร ควรปรึกษาผู้เกี่ยวข้อง บ้าน วัด ชุมชนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสบการณ์การจัดระบบนิเทศภายในสถานศึกษาอื่น หรือเครือข่ายการนิเทศ

^{๑๖} ญัฐวุฒิ อรุณพานิข, การศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘).

^{๑๗} ชัยสิทธิ ตนเจริญสุข, “การบริหารงานวิชาการโรงเรียนวิถิพุทธ”, *การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. การจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ โดยที่ทุกภาคส่วนนโยบายและวิธีปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปใช้ในสังคมแบบมีส่วนร่วม

๒. การปลูกฝังลักษณะที่พึงประสงค์ในวัยรุ่นควรได้รับมาตั้งแต่ปฐมวัยกระบวนการเรียนการสอนโรงเรียนวิถีพุทธเพราะในการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นการพัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ การกระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอีกทั้งการบูรณาการในชีวิตประจำวันนั้นต้องคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นสิ่งขับเคลื่อนให้นักเรียนเติบโตอย่างมีคุณภาพเป็นคนดี เป็นคนเก่ง และมีความสุข

๓. การจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธเริ่มจากคนในครอบครัวควรสร้างความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัวอย่างเป็นระบบทั้งการฝึกทักษะด้านต่างๆ เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิด วิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม ความกตัญญู และคุณลักษณะที่พึงประสงค์นั้นเกิดจากการปลูกฝังมาจากครอบครัว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ เนื่องจากผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์โรงเรียนวิถีพุทธที่มีแนวปฏิบัติที่ดีทั้ง ๘ โรงเรียนแล้วมีความคิดเห็นว่าถ้าโรงเรียนทั้ง ๘ โรงเรียนมีการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธจะทำให้เกิดโรงเรียนต้นแบบวิถีพุทธที่มีแนวปฏิบัติเดียวกันอย่างเป็นระบบ

๒. ควรศึกษาการสร้างโรงเรียนต้นแบบวิถีพุทธสู่กระบวนการสร้างชุมชนต้นแบบพหุวัฒนธรรมนำสุขโรงเรียนต้นแบบวิถีพุทธมีการนำหลักธรรมมาใช้ในการบูรณาการเรียนการสอนอยู่แล้วดังนั้นควรขยายไปสู่ชุมชนให้เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมนำสุข

๓. ควรศึกษากระบวนการสร้างสุขภาวะทางปัญญาด้วยวิถีพุทธในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีแนวปฏิบัติที่ดีการสร้างสุขภาวะทางปัญญาด้วยวิถีพุทธที่มีแนวปฏิบัติที่ดีเป็นสิ่งที่มียุ่แล้วในโรงเรียนวิถีดังนั้นการถอดบทเรียนจากโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำแล้วนำมาใช้อย่างเป็นระบบ

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

_____. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒.

_____. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ความสามารถในการแข่งขันทางการศึกษาของประเทศ, ๒๕๔๔.

_____. กรอบวิสัยทัศน์และทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๙. ตามมติคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๓. ชัยสิทธิ์ ตนเจริญสุข. “การบริหารงานวิชาการโรงเรียนวิถีพุทธ”. การค้นคว้าอิสระ **หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

เชวง อุปถัมภ์. “แนวทางการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต ๒”. สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (The Jolden Tedk: HUanity and social Science). Vol.20, No.2, ๒๕๕๗ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.tci-thaijo.orQ2/tqQt/Q view/๒๑๕๐๓> [๒๕ เมษายน ๒๕๖๐].

ณัฐวุฒิ อรุณพาณิชย์. การศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต ๑. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร), ๒๕๕๘.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. “การบริหารการศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

นิตย์ สัมมาพันธ์. **การบริหารเชิงพุทธ**. ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **สู่การศึกษาแนวทางพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

สวัสต์ เพชรบูรณ์. “การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสังเวช สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทมเขต ๑”. **วารสาร มทร. อีสาน (RMUTI Journal)**. Vol.1, No 1 (2008) : มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๑.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. **คู่มือการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๙.